

„Félremagyarázott és elhallgatott igazság! Egy aljas kor aljas titkai”

Kuláküldözés

„Senki nem beszélt róla, de tudta mindenki.”

Készítette: Boros Tímea

Arany János Református Gimnázium,

Szakközépiskola és Kollégium

Nagykőrös

2016

Tartalom

1. Bevezetés.....	3
2. Korszakról általánosan Magyarországon	4
2.1 A mezőgazdaság kollektivizálása.....	4
3. A nagykőrösi kulákságról.....	8
3.1 Kőrösi kulákok	8
3.2 A nagykőrösi szoborállításról.....	8
3.3 „ <i>Erőnk erejükből fakad</i> ”	9
3.4 A kulákok, mint bűnösök	10
4. Interjú	12
5. Összegzés	21
6. Bibliográfia	22
7. Melléklet	23

1. Bevezetés

Miért is írok erről a korszakról? Erre a kérdésre több választ is adhatnék.

Először is azért érdekel az 1950-60-as évek, mert a családom idősebb tagjai abban a korban éltek és hatással volt rájuk ez a korszak, főként nagyszüleimre. Ők sem és még nagyon sokan, akik átérték ezt az időszakot, nem szívesen beszélnek erről a rendszerről és sosem érttem, hogy miért nem. Pontosan emiatt érintett meg ez a kor és titkai, hogy miért nem beszélnek róla, mi lehet az oka? Sok mindent megtudhatunk a tankönyvekből és az interneten is sok információt szerezhethetünk, de miért nem tudhatunk még mindig mindent a kuláságról, kuláküldözésről? Miért szenvedtek igazságtalanul, miért túrték mindazt, amit a hatalom rájuk erőszakolt?

Szerintem szükség van arra, hogy róluk is megemlékezzünk. Szükség van arra, hogy a társadalom minél szélesebb rétege előtt tárjuk fel, ismertessük meg, hogy kik is voltak pontosan, s milyen megpróbáltatásokon mentek át a kulákoknak megbélyegzett gazdák. Sokan el tudják helyezni, hogy pontosan melyik korszakról is beszélünk, és hogy kik voltak a kulákok, de mégsem annyira közismert téma, hogy sokak számára ne lehessen újat mondani. A legtöbb idős nem szeret beszélni életüknek erről a szakaszáról, mert felszakítanak a hegeket, amiket akkor átéltek. Másrészt féltek még ma is gyermekeiket, unokáikat. Viszont gyermekeiket és unokáikat érdekli az, hogy mi történt nagyszüleikkel, felmenőikkel. Ezért is van szükség arra, hogy megemlékezzünk és beszéljünk a kulák megpecsételésekről.

2. Korszakról általánosan Magyarországon

2.1 A mezőgazdaság kollektivizálása

Az „eredeti szocialista felhalmozás” a mezőgazdaság teljes átvételével akarta megvalósítani a hatalmas beruházásokat, és elvonni az ehhez szükséges tőkét és ennek társadalmi feltételét: a munkaerőt. Ezekhez a kollektivizálásra volt szükség. A szövetkezetpolitikai irányelveit 1948-ban hozták nyilvánosságra, amely a mezőgazdaság „szocializmusba való átmenetét” kívánták. A fejlődést pedig a földművelő szövetkezetek jelentették. Kezdetben lassú ütemben fejlődött az elképzelés, majd 1948 júniusától a Tájékoztató Iroda a Politikai Bizottságot gyorsított átszervezés megindítására készítette, amit elsősorban a gazdag-parasztság elleni fellépéssel kívánták elérni. Rákosi augusztus 20-i kecskeméti beszédével már ismertette a kollektivizálás ütemével és a parasztsággal szembeni türelmetlenségét.

1949 tavaszára már a mezőgazdaság átszervezését szerették volna létrehozni, de ekkor még nem alakult ki egység az MDP (Magyar Dolgozók Pártja) vezetőségében. Nagy Imre viszont az átszervezést bírálta. Ő át akarta alakítani a kis- és középparasztok gazdaságát, amely tönkreteszi gazdaságukat, és a kulákok felszámolására is készített tervet.

Az MDP Központi Vezetősége 1949. március 5-i ülésén tisztázta „viszonyát” a paraszti rétegekkel a szövetkezetesítés vonatkozásában. Az első kategória, vagyis a szegény- és kisparasztok, a mezőgazdasági népesség 79 %-át képezték, és a párt legmegbízhatóbb szövetségesei voltak. A második kategóriát a középparasztok képezték, akiknek 10-25 hold között volt földjük. Ez a réteg azonban csak „feltételes szövetséges”. Őket a szövetkezésre gazdasági-adminisztratív nyomással és a kuláksággal szembeni kíméletlen fellépéssel kell kényszeríteni. A harmadik kategóriát a gazdagparasztok képviselték, akik a „munkásparaszt hatalom esküdt ellenségei”, a termelőség szövetkezetesítés akadályozói voltak. Úgy gondolták, hogy velük szemben a kemény kéz politikáját kell alkalmazni. A Tájékoztató Iroda határozata után 1948 nyarától kezdték őket széles körben is „kulákoknak”, „zsírosparasztoknak” vagy „zsírosgazdáknak” nevezni. A kulákgazdaságokat 1948-49-ben írták össze. A kritériuma 25 hold, az aranykoronában mért földminőség alsó határa 350 aranykorona volt. Szintén kulákoknak nevezték azokat a gazdákat is, akik idegen munkaerőt alkalmaztak, vagy nagyobb géppel, üzemmel rendelkeztek és máshonnan is volt jövedelmük. Ennek megfelelően 71 603 kulákgazdaság került jegyzékre, ebből 25 ezernél

magasabb 13 ezer volt. 22 ezer család viszont egyáltalán nem rendelkezett földdel, hivatalosan nem tekinthették volna őket kulákoknak, de mégis azok voltak. A listára felkerülteknek kb. 20 %-a felelt meg a kritériumoknak, négyötöde pedig az alsó határnak sem. A „kuláklista” eredetileg a fokozott adó- és beszolgáltatási terhek megállapítására szolgált volna, viszont az osztályharc éleződésének elméletében a politikai megbélyegzés és a likvidálás eszközévé vált.

Egyik család sem kerülhetett le foglalkozásváltoztatással a listáról. Több olyan település is volt, ahol nem találtak kulákokat, de erre is találtak megoldást: egy kategóriára leszűkítve, helyükre a közép- és kisparasztokat tették, hogy minél többen és minél többet adózzanak. Az állattartás megtiltásával vette kezdetét a gazdaság likvidálása, majd gépek, gazdasági épületeik, házaik „felajánlásos” államosítása következett. Egyre jobban fokozták terheiket, teljesíthetetlen adóztatással és begyűjtéssel.¹

Ezzel megkezdődött a kulákok korlátozása. Először mezőgazdaság-fejlesztési járuléokra kötelezték őket. „Fizessenek a gazdagok!”- hirdette a Szabad Nép. Ennek következményeképp nem sok terménye maradt meg a gazdáknak. 1948-49 között egy átlagos 15 kat. holdas gazdaságban mindössze 3,5 hold termés maradt meg a gazdánál, egy 50 kat. holdasnál viszont már semmi. Súlyos zavarokat okozott az, hogy a kulákhatár rendeletenként különbözőek voltak. Rákosi is szélesre tárta a kaput a kulákká nyilvánítás előtt a rendeletek semmibe vételével: kulák lehetett az is, aki egyházközségi tisztséget viselt, nem adta a lányát középparaszthoz, vagy „kupeckedett”, állandó bérest tartott, stb. „A kulákra csak a kemény kéz hat”- ment az ukáz, a szigorú rendelet a helyi kiskirályokhoz. Megnyíltak az ÁVH felügyelete alatt álló internáló- és munkatáborok, például Recsken, Kistarcsán, Hortobágyon. Sok kulákot elhurcoltak ide, miközben a falvakban, vidéki városokban az öngyilkos parasztok száma növekedett: már nemcsak a földtől, hanem az élettől is menekültek... De volt rá okuk. Már 1948-ban háromezer parasztot ítétek el a beszolgáltatás nem teljesítése miatt. 1949 és 1953 között körülbelül 650 ezer büntetőperes eljárás és körülbelül 850 ezer rendőri „intézkedés” (nemritkán megalázás, sőt fizikai bántalmazás is) sújtotta a magyar parasztságot.

Az 1948 és 1956 között működő ÁVH (Államvédelmi Hatóság) is sűrűn sújtott le erőszakos eszközeivel. 1949 után minden egyes gazdaság beszolgáltatása 15%-kal

¹ Dr. Horváth Csaba: „Új magyar történelem”, Magyarország 1944-től napjainkig, Pécs, 1995., 74-76. old.

emelkedett a beszoigálatási rendelet által. A kulákokat pedig még több terménybeszoigálatási kötelezettséggel sújtották, náluk 40%-al nőtt a terhelés aránya, ami teljesíthetetlennek számított, mégis kötelezve voltak erre. Megkezdődött a parasztgazdaságok likvidálása, vagyis eltörlése, és egyre több gazdaság ment tönkre. Több mint tízezren kerültek a kuláklístára, még olyanok is, akik csak ritkán, vagy sohasem alkalmaztak idegen munkaerőt a családjuk mellett. 1950 után rengeteg parasztot minősítettek már kulákká. Igaz, hogy számos parasztgazda menekült el a falvakból, otthagya mindent, földet, tanyát, viszont Rákosi nem tűrt el olyan várost, települést, ahol nem voltak kulákok. Szerinte ellenség nélkül nem élet az élet.

Egyre kevesebben voltak képesek betartani a határidőket, mert az adók száma folyamatosan nőtt. 1950-ben a kulákok körülbelül 68%-a volt képes betartani és teljesíteni a beadási határokat és előírásokat az internálások, a rendőri büntetések, a terror és a büntetőperек ellenére. 1950 után még tovább emelték a beszoigálatandó mennyiséget és egyre tovább növelték a terheket a kulákokon. 1951 előtt még volt egy kibúvó a terhek alól: a parasztgazdák lekerültek a kuláklístáról, ha a meglévő földjüket bérbe adták vagy eladták. Viszont 1951-ben mindenkit kuláknak nyilvánították, akik 1949-ben már szerepeltek a kuláklístán. Azokat is, akiknek ekkor földjük sem volt, hanem igazságtalan okok miatt felírták őket. Ebben az időben kuláknak lenni a teljes kiszoigálatottságot és jogfosztottságot jelentette. Ahogy majd az interjú alanyom is említeni fogja, nagyon sokszor volt olyan, hogy a gazdáknak a piacra kellett menniük és meg kellett venniük azokat a terményeket, árukat, melyeket nem tudtak beszoigálatni, mert nem tudtak eleget kitermelni. Csak így tudták teljesíteni a beszoigálatásokat.

Többféle adók is voltak, melyeknek más-más neve volt, ilyen volt például a földadó vagy a jövedelemadó is. Egyre több kulák ment tönkre, a közellátás súlyos hiányban szenvedett, az állami gazdaságok és a tsz-ek pedig gyengén működtek. 1953. március 3-án meghalt Sztálin, és ennek következtében a júniusi parlamenti beszédében Nagy Imre indokolatlannak nevezte a túlzott iparosítást, elítélte a tsz-esítéseket, és megígérte, hogy támogatja az egyéni gazdákat és enyhíti a kulákelleses törvényeket. Ezek után csökkentek a beszoigálatási kötelezettségek és nőtt az egyéni gazdák reménye. Egyre kevesebben menekültek el földüktől. Sokan azt mondták már, hogy eltörlik a beszoigálatást, és ez sokakat visszatartott a beszoigálatás teljesítésétől, amit Rákosiék nem mulasztottak el Nagy Imréék szemére hányni. 1955 márciusában Hegedüs András, az új miniszterelnök már nem merte tovább terhelni a gazdaságokat, de találtak arra módot, hogyan lehetne

mégis növelni a parasztok terheit. Ez volt az úgynevezett „kötelező értékesítési szerződés”, ami azonos volt a beszolgáltatás után megmaradó feleslegek alacsony áron történő átadási kényszerével. Tehát újra elvihették a gazda összes gabonáját és terményeit, és tovább folytatódottak a kifosztások.

Rákosi Mátyást Gerő Ernő váltotta fel 1956-ban, viszont a készülő ötéves terv nem csökkentette a beszolgáltatást, és növelte a kötelező szerződéses értékesítést. Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején jött rá a parasztság arra, hogy nincs esély az egyéni gazdálkodásra a szovjet megszállás alatt. 1956-ban került sor a begyűjtési rendszer eltörlésére is. Ebben az évben rengeteg paraszt lépett ki a tsz-ekből. A Kádár-kormány eleinte engedte a felvásárlási ár némi emelését. A kollektivizálás is lassú ütemben indult újra, hogy az 1958-59-es években visszatérjen az erőszakos fellépés, az ipari árak emelése és a forgalmi kötöttségek politikája. Nem volt már szükség leplezetlen terrorra és begyűjtésekre, mert a reményeiket feladó egyéni gazdákkal szemben rafináltabb eszközökkel is tudtak célt elérni, az erőszakot persze bármikor elővéve.²

² Rubicon, Történelmi Magazin, XXVI. Évfolyam 281. szám, 2015/4, 43-47. old., Kiadó: Rubicon-Ház Kft., Budapest 2015.

3. A nagykőrösi kulákságról

3.1 Kőrösi kulákok

Nagykörös többféleképpen is megemlékezett a kulákokról. 2014-ben Kabay Barna filmrendező járt városunkban, aki filmet készített azokkal a kőrösiekkel, akik saját borzalmas élményeiket mesélték el.

Egy évvel korábban, 2013. június 28-án, pénteken délután a Hősök terén egy szobrot állítottak emlékeztetőül a nagykőrösi kulákságra és szenvedéseire. Ezt a szoboravatást egy megemlékező műsor előzte meg. Ezzel emléket állítva azoknak a meggyötört embereknek, akik még ma sem mernek beszélni arról, hogy mi történt akkor velük.

Magyarországon minden negyedik kulák Nagykörösön élt, ezért is nevezhetjük kulákvárosnak. De legyünk büszkék rá, hogy kulákváros voltunk, hogy olyan lakosai voltak Nagykörösnek, akik ki mertek állni a maguk és mások igazáért.

A polgármester korábban tartott nyilatkozata szerint Pest megyében az ötvenes években körülbelül 4000 kulákot tartottak nyilván, akik közül 925 nagykőrösi volt. Sajnos, Nagykörösön aktív besúgóhálózat működött, amely hozzájárult ezeknek a családoknak az üldöztetéséhez, meghurcolásához.³

3.2 A nagykőrösi szoborállításról

Mint már említettem, 2013-ban a Hősök terén szobrot állítottak emlékül a kulákoknak. A szobrot Szabó György (szobrászművész) készítette. A szobor állításának a kezdeményezője pedig Karsay Istvánné volt, aki által Nagykörösön egy egyedülálló emlékmű valósulhatott meg.⁴

Az avatóünnepségen főként az érintett személyek és családjuk vettek részt, akik megemlékeztek az ötvenes évek áldozataira és üldözötteire. A megemlékezés elején

³ Heti Hírek .- 2013.07.09. .- XVII. évf. 27. szám .- p. 8.

⁴ Heti Hírek .- 2013.07.09. .- XVII. évf. 27. szám .- p. 8.

felsorolták azok neveit, akik érintettek voltak az üldözésben. Ez egy órahosszáig tartó felolvasás volt, viszont a lista nem tartalmazta a teljes névsort.

Az érintett személyeknek más-más útra terelődött az életük a beszolgáltatás megszűnése után. Voltak, akik örökre passzívvá váltak, talán ellenzékiként éltek, mások pedig beolvadtak a fennálló rendbe. Voltak, akiknek államosították az üzletét, műhelyét, voltak, akiket kitelepítettek otthonukról, volt, aki lelkipásztor volt, de lelkészjellegétől megfosztották, és voltak, akiket származásuk miatt bocsátottak el munkahelyükről. És a sort még sokáig lehetne folytatni. Viszont az biztos, hogyha a negyvenes és ötvenes években valamennyiük családja nem veszíti el földjét és minden vagyonát, akkor életük másképp alakult volna.⁵

3.3 „Erőnk erejükből fakad”

E három szó szerepel a megrázóan szép emlékművön.

„Tisztelt Polgárok! Honfitársaim!” – kezdte Dr. Kövér László (Magyar Országgyűlés elnöke) beszédét a szoboravató ünnepségen, aki összefoglalta a kulák parasztek sorsát és életét a beszolgáltatások ideje alatt és a beszolgáltatások megszűnése után is.

Beszédében szót ejtett az emberi sorsok összefonódásáról, amely az elmúlt évszázadokban történt országunkban. Szemléltette a gazdaparasztek történelmét: 1848-ban változott csak meg a parasztek élete és sorsa a jobbágyok felszabadításával. Ezáltal a parasztek földhöz jutva beleszólhattak a politikába és az ország sorsába is. Csodának számított az, hogy a II. világháború után, a meggyötört parasztek talpra tudtak állni és új életet tudtak kezdeni, viszont ezt nem sokáig engedték nekik. A parasztságot célirányosan széttiporták, csak azért, mert a hazájához hű parasztek a szovjet-bolsevik nyomásra létrejött politikai elit szemében gát volt. Elkezdődtek a leszámolások. Mindezek erőszakos módon történtek. Sokakat vittek börtönökbe és táborokba, mint például az Andrássy út 60. szám alá, Recskre, Kistarcsára és a hortobágyi pusztára. Rosszabb esetben az ellenállókat megölték. A gazdaság egyre jobban a csőd szélére került, ám ez a politikát nem érdekelte, mert a szocializmus útjába semmi sem állhatott. Az eddig szorgalmasan dolgozó parasztek

⁵ Kék Nefelejcs Nagykörös .- 2013.07.05. .- XXIII. évf. 27. szám .- p. 8, 11.

züllésbe kerültek, sokak alkoholizmusba fojtották bánatukat, helyettük létrejöttek a termelészövetkezeteket.

Alkotmányunk, Büntető- és Polgári Törvénykönyvünk is megújult. A cél az ország versenyképesebbé tétele volt, és a „merjünk kicsik lenni” tételének átlépése volt a nemzethatárokon átívelő politikával.

Dr. Kövér László beszéde végén elmondta, hogy amikor fejet hajtva emlékezünk az áldozatokra és üldözöttekre, ne felejtjük el, hogy soha nem szabad elfeledni e kort.

A megemlékezés végén nagytiszteletű Szabó Gábor és Hernádi László esperes-plébános megáldotta a szobrot.⁶

3.4 A kulákok, mint bűnösök

A kulákok nem voltak bűnösök, nem tettek semmi olyat, ami miatt bűnhődniük kellene, de rendkívül igazságtalanul bántak velük a negatív vélemények miatt. Ők nem vétkeikért bűnhődtek, csupán a fennálló társadalmi rend visszásságainak áldozatai voltak. A kulákoknak ahhoz, hogy el tudják tartani családjukat, keményen kellett dolgozniuk a földeken munkásaikkal együtt, nem kihasználva őket, hanem kenyeret adva nekik. Nagykőrösön főként korszerűtlen gépekkel és olykor gyenge minőségű földeken kellett dolgozniuk.

Mivel meg akartam ismerni egy olyan ember történetét, akit kuláknak bélyegeztek, ezért elolvastam egy cikket, amelyben egy kőrösi kulák számol be életéről, szenvedéseiről. Városunkban ő egy volt a sok kulák közül, akinek a nagyapja a 19. század első felében jött Nagykőrösre a híres kőrösi vásárba, ahol megismerkedett egy jómódú gazdaember lányával, majd össze is házasodtak. A fiatal pár egyéni gazdaságba kezdett és fejleszteni csak úgy tudtak, hogyha az államtól földet béreltek, melyet később meg is vásároltak. Nagy szorgalommal és odaadással dolgoztak mindaddig, amíg el nem jött a háború. Ezután szinte mindent újra kellett kezdeniük. Az állatok közül mindet elvittek, kivéve egy rossz lovat, amivel fuvarozott és szántott. Amikor kissé rendeződni látszott helyzete, akkor elérkezett az 1948-as államosítás. Először csak a nagyobb földeket vették el, majd később mindet. Rengeteg terhet raktak az ő vállára is, ugyanúgy, mint a többi kulákra is, például:

⁶ Heti Hírek .- 2013.07.02. .- XVII. évf. 26. szám .- p. 21

teljesíthetetlen beszolgáltatások, folyton növekvő adókövetelések és egyre többet jelentek meg a végrehajtók is. Volt, hogy kicibálták a fekvő beteg feleség alól a matracot és azt is elvitték. A szomszédok nagy segítséget nyújtottak, mert sokszor ők szóltak, amikor jöttek a végrehajtók, és a kerítésen keresztül amit csak lehetett, átmentettek. Többször is volt börtönben. Hol azért, mert adóhátraléka volt, hol az a beszolgáltatást nem tudta teljesíteni, de volt, hogy azért, mert hernyófészket találtak a gyümölcsfáin vagy éppen keveset fialt a disznaja. 1960-ban kocsis lett, de itt nagyon rosszul érezte magát. Az orvos megértő volt és talált olyan szervi bajt, ami miatt le tudta őt százalékolni. Ismét újra lettek földjei és zártkertjei, amiket családja tagjainak neveire írt, de 1986-ban meghalt. Fiának az általános iskolai bizonyítványán még ma is ott van egy nagy „K” betű, mely a kulákszarmazásra utal. 14 évesen nem vették fel se a gimnáziumba, se a tanítóképzőbe, ezért a gyárban kellett dolgoznia. Végül felvették az akkor induló élelmiszeripari iskolába, a Toldi Miklós Élelmiszeripari Szakképző Iskola és Kollégium elődjébe. Később pedig továbbtanult és bérgazdálkodóként dolgozott. A rendszerváltáskor viszont szívinfarktusban meghalt. Így, a földek újra elosztásáért való kárpótlásokért már nem tudott küzdeni és részt venni, bár a küzdelemben valószínűleg úgyis alul maradt volna. A kárpótlási jegyek nagy része a gazdáknál azóta is a fiókban hever, és ma már csak kizárólag eszmei értéke van. Ez bennünket a több generáció szívós, kitartó és semmivé lett munkájára emlékeztet.⁷

Ez a történet pedig arra ösztönzött, hogy személyesen is meghallgassam egy kőrösi kulák életét, amiről a következő fejezetben esik majd szó.

⁷ Kék Nefelejcs Nagykőrös .- 2013.06.21. .- XXIII. évf. 25. szám .- p. 6.

4. Interjú

A már említett Kelemen Zoltánné, Boriska néniel készítettem egy interjút 2015. október 29-én. Nehezen, de beleegyezett abba, hogy meséljen gyerekkoráról, szüleiről, az akkori nehéz sorsáról és érzéseiről. Segítő tanárommal, Bartusné Tóth Nórával mentem el hozzá. Nagy szeretettel várt minket, a kapuban bemutatkoztunk egymásnak, majd behívott és leültetett a konyhában lévő asztalhoz. Ott gyümölcscsel és süteménnyel kínált minket, majd elkezdtünk beszélgetni.

Mi jut eszébe a gyerekkoráról és az akkori időszakról?

Nem nagyon közöltek velünk semmit a szüleink, csak amit gyerekként fel tudtam fogni, azt tudom elmondani. Nagyon dolgozó szüleim voltak, a nagyszülők is és nagyon családszeretőek voltak. Mint gyerek nem mondhatok a szüleimre semmi rosszat. Nagyon féltettek, de nem tudtuk, hogy mi az oka. Édesapa, ha elment valahova, mindig átöleltük egymást és azt mondtuk neki, hogy visszavárunk, mert abban az időben nagyon sok olyan ember volt, aki elment otthonról és nem ment vissza. Mi, gyerekek is be voltunk fogva, nagyon sokat dolgoztunk azért, hogy azokat a bizonyos beszolgáltatásokat teljesíteni tudjuk. Sokszor elvitt magával édesapa, hogy ne egyedül legyen, hogyha történik vele valami, legyen valaki, aki a hírt tudja otthon közölni. Próbáltuk a beszolgáltatásokat teljesíteni, de nagyon nehéz volt. Akkor voltak azok a bizonyos padlássöprések és azt mi átéltük.

Ezek a gyerekek előtt zajlottak le?

Igen, ezek előttünk és velünk zajlottak le. Voltak Kőrösön emberek, akik ezt élvezettel csinálták. Élvezték, hogy a másik embert kínozhatják és megalázzhatják. Emlékszem rá, hogy nálunk is voltak és kisöpörték a kamrát, elvittek mindent.

Ez az a ház, ahol ezek történtek?

Igen, ez az a ház, itt élek most.

Egyszer üzentek, hogy menjek el a nagymamámhoz, és mire odaérnek, akkorára a zsákban legyen a gabona. (A nagymamám ekkor már özvegy volt. 27 éves volt, amikor az első

világháborúban meghalt a férje. Özvegyen nevelte fel az édesanyámat.) Én tartottam a zsákot neki, ő pedig lapátolt. Próbáltunk eldugni dolgokat, de volt olyan, hogy megfogták a csirkét, kitekérték a nyakát és megnézték, hogy a belében milyen táplálék van, búza vagy kukorica. Ha kukoricát találtak benne, akkor ezért már büntetés járt. Felelősségre vontak, hogy hogy mertük kukoricával etetni a tyúkokat.

Mi volt a büntetés?

Pénzbírság volt a büntetés. Ha azt nem tudta kifizetni, akkor jöttek a rekvirálók, és elvitték a bútorokat és mindent, ami érték volt a házban. A keresztanyáméktól is mindent elvittek, csak egy ágyat, egy asztalt és kettő széket hagytak kettőjüknek. Ez volt a szobabútor. Ennyit hagytak, ennyi járt. Édesapám nagyon jól tudta kezelni a dolgokat. Soha nem volt adósságunk, és rongyos ruhában se jártunk soha.

Másik emlékem a beszolgáltatásokkal kapcsolatosan, hogy olyan beszolgáltatási mennyiségeket róttak ki, amiket képtelenség volt teljesíteni. Például kimondták, hogy 5000 tojást kell bevinni. Igaz, hogy volt tanyánk, de ezt akkor is képtelenség volt teljesíteni. Ilyenkor a szomszédoktól vettünk, akiknek nem kellett, hogy be tudjuk adni. Ez nem ment egyik napról a másikra, hanem kellett 2-3 hét, mire összegyűlt annyi, hogy be tudjuk vinni. Közben jöttek a rekvirálók, meglátták a sok tojást, ami még nem volt leadva és azt mondták, hogy elviszik, lefoglalják. Mondtuk nekik, hogy ezt ne foglalják le, mert ezeket be akarjuk majd vinni, de ők elvitték.

A kultúrház előtti faliújságon gúnyrajzok voltak a kulákokról és másnap a faliújságon édesanya és édesapa volt lerajzolva, édesanya egy tyúk volt, aki egy nagy kason ül, őrzi a tojásokat és édesapa, mint kakas, védi, hogy nehogy elvigyék. Persze a gyerekek ott jót nevettek rajta, de nekem nagyon rosszul esett. Lelkileg nagyon megtört.

Ha valaki disznót vágott, azt be kellett jelenteni és megszabták, hogy hány kiló zsírt kell beszolgáltatni. Sokszor nem volt annyi zsír, hogy a lesütött húst el tudják rakni, hogy tartósítsák, mert akkor még nem volt hűtőszekrény. Mint gyerek, nem tudtuk megérteni, hogy miért viszik el. Az a tizenéves gyerek mit értett meg ebből? Nem tudtunk már rejtekhelyeket kitalálni, mert amikor jöttek, mindent felforgattak. Mindent. És éjszaka jöttek.

Hogy ne tudjanak rá készülni?

Igen. Éjszaka jöttek és verték az ajtót. Beengedték őket. Édesapám olyan nyugodt ember volt. Édesanyám jobban oda-odaszólt. És mi gyerekek, olyan kíváncsiak voltunk, hogy ki jött, mi történik? De mindig be voltunk küldve a szobába, hogy mi ne avatkozzunk bele, majd ők elintézik. Azután pedig azt látni, ahogy két felnőtt ember sírásba borul, az szörnyű volt. Nem tudtuk, hogy miért csinálják ezt.

Nem is beszéltek arról a szülők, hogy miért viszik el a terményeket, vagy ezt mindenki tudta, csak senki nem beszélt róla?

Senki nem beszélt róla, de tudta mindenki. És például, ha maradt a disznótoros szalonnából, akkor nem ehettünk belőle. Mindig azt mondták, hogy kell az aratóknak. Láttuk azt, hogy ott van felakasztva, és nem kaphattunk belőle. Mi nem csokoládéért meg chipsért nyavalyogtunk, hanem, mert éhesek voltunk. Azt nem mondom, hogy éhezünk, mert ugye mezőgazdasággal foglalkoztunk és amit csak lehetett, megtermeltünk magunknak. Nekünk a keménytarhonya, a paprikás-krumpli vagy a keménylebbencs került az asztalra. Nem éhezünk, de mindent megettünk. Nem volt válogatás. Gyümölcstől kezdve mindenünk meg volt, de dőzsölés nem volt. Mindent elvittek, amit csak lehetett és azt még el kell mondanom, hogy ebben a házban, a felső részben, háború után rögtön orosz katonatisztek laktak. Itt volt nem messze a laktanya. Amikor megépült a külső kaszárnya is, azok elmentek és magyar családot tettek ide. Eljött január 26-a és dörömböltek, bejöttek ketten, hárman, és közölték velünk, hogy 24 órán belül el kell hagynunk a házat. Édesapa nem volt itthon, édesanyával ezt fel se foghattuk. Nem vihettünk semmit, csak a ruhánkat, a jószágot és azoknak az eleségeit. Mint diák, a könyveimet is elvihettem és mivel zongorázni tanultam, azt is elhozhattuk. Azért kellett kiköltöznünk, mert megtetszett egy magyar katonatisztnak a felső rész, a felső rész lakóit lentre költöztették a mi lakásunkba, a katonatiszt pedig ment a felső részbe. Nekünk pedig minden bútort itt kellett hagynunk. Kitétek az utcára. Hogy hova mész? Az őket abszolút nem érdekelte. Nem mondták, hogy ide költözzél be, magunknak kellett keresni. Vannak olyanok a mai világban is, hogy családokat kilakoltatnak, de annak valamilyen oka van. Vagy önkéntes foglalók voltak, vagy nem fizettek valamit, de nálunk nem történt ilyen. Nagymamám fogadott be minket, aki egy nádfedeles házban lakott. Meghalt a férje az első világháborúban, de a házában volt egy lakó. Tehát minket egy szobakonyhába betelepítettek. A nagymamám a konyhában aludt, mi pedig a földön. Derékaljat tettünk le és azon aludtunk. Aztán később egy padon,

amihez odatoltunk két széket és egy deszkát és a húgossal ketten aludtunk rajta. Habár a nagymama befogadott minket, az üldöztetés továbbra is megmaradt. Az idős nagymamát hívták be éjszaka elszámoltatni. Ő a Temesvári utcában lakott és onnan be kellett menni a Tanácsházára. Hogy ne menjen egyedül, édesanya elkísérte őt és egyik alkalommal, amikor behívták, és utána hazaért, tiszta vér volt. Egy idős asszonyt, akinek a férje a hazáért áldozta fel életét, összeverték. Úgy ütötték meg, hogy elindult az orra vére és a ruhája véres volt. Amikor legközelebb behívták, akkor édesanya elkísérte, de egy rendőr állt az ajtóban és nem engedték be. Megvárta kint a parkban, de attól félt édesanya, hogyha leül, akkor elalszik és az pedig büntetendő cselekmény volt, hogy valaki egy parkban éjszaka feküdjön. Elkezdett sétálni, a polgármesteri hivatalt kerülgette és meglátta, hogy az egyik ablaknál világosság van a Ceglédi út felől. Ott egy fának nekitámaszkodott és egyszer kinézett egy hölgy, látta, hogy ott áll valaki. Ekkor lejöttek, hogy mit hallgatózik ott az ablak alatt és összerugdosták édesanyát. Csupa lila, kék folt volt. Ezt megint, mint gyerek felfogni. Arra tanítottak, hogy ne bántsunk senkit, legyünk jó gyerekek, ne feleseljünk, a felnőttest tiszteljük és akkor az én anyámat meg összerugdossák. Szóval nem tudtam hova tenni ezeket a dolgokat, hogy miért nem tiltakozhat, miért nem üthet vissza?

Ezt szoktuk kérdezni mi is, gyerekek az iskolában, hogy de miért hagyták?

Ott volt a rendőr, ott nézte, végignézte, nem lépett közbe, hiába jajgatott, kiabált valaki. Kinek panaszkodjon az ember, ha az ott lévő rendőr nem állítja le, nem tesz semmit. Általában éjszaka hívták be az embereket, éjszaka intézték. Mivel mindent itt kellett hagyni, a szüleim egy ágyban aludtak, mert a nagymamának kettő ágya volt. Az egyikben ő aludt, a másikban a szüleim. Egyik éjszaka édesapa álmában felijedt. Azt álmodta, hogy dörömbölnek, és amikor felébredt, rákönyökölt édesanya mellére. Pár hét múlva egy csomót érzett. Ezt a csomót kivették neki 1951-ben, de 1954-ben tele volt a melle apró csomókkal, úgyhogy az egész mellét le kellett venni. Rákos lett. Járt fel az onkológiai intézetbe sugárzásra és az volt kiadva, hogy kímélje magát, ne idegeskedjen. Mi, gyerekek be voltunk fogva, hogy édesanyának segíteni kell. Én úgy mentem az iskolába, hogy minden nap meg kellett fésülni a hosszú haját, mert nem tudta a karját mozgatni. Minden nap tornáztattuk. A kötőit nem tudta megkötni. Minden nap úgy mentem iskolába, hogy ezek rendben legyenek. Az osztályban én erről soha nem beszéltem.

Létezett-e olyan, hogy barát?

A legközelebbi ismerősök. Nem mertem egy fiúval sem szóba állni. Ha valaki közeledett hozzám, nem tudtam, hogy miért. Rengetegen elkezdtek faggatni, de nem beszéltem. Csak a szomszédok, akiket ismertünk, azokkal barátkoztunk. A szomszéd gyerekekkel sokat játszottunk. Megcsináltuk a leckét és szaladtunk ki játszani velük, mezítláb. Hatalmas tér volt itt. Az iskolában pedig olyan felszínesen beszélgettünk. De annak ellenére, hogy ilyen nehéz helyzetben éltünk, a szüleink mindent megadtak nekünk. Ma sokan mondják, hogy nincs idejük a gyerekekkel foglalkozni. Minekünk rengeteget meséltek. Édesapa nem olvasott, mert könyvre nem telt, hanem magától mondott meséket. Az iskolában jöttem rá, hogy én a magyar mondákat tőle tanultam. Kiszínezve, de rájöttem, hogy ezt édesapa mesélte. Olyan, hogy magántanár, ilyesmi nem volt. Édesanyám nagyon jó fejszámoló volt és ha vele mentünk, mindig számoltatott. És ezt akkor, amikor mentünk. Nem írásban.

Zsebpénze volt gyerekkorában?

Egy hold uborkát minden másnap szedni kellett. Négyen szedtük. És ahogy szedtük azt a szúrós uborkát, az ujjunk hegye mindig vérzett. Hajnalban mentünk ki, és estére végeztünk. Addig ott görnyedtünk. Ebből tudtuk teljesen kifizetni a beszolgáltatást, amit kellett, mert elég jól fizettek az uborkaszedésért. A konzervgyár üzemelt és kellett neki. A nagy uborkákat megkaptuk és letoltuk a piacra. És amit eladtunk, az volt a zsebpénzünk, azt kaptuk meg. Abból raktunk össze egy mozira valót vagy egy strandra valót, hogy be tudjunk menni. Nem nyafogtunk, hogy ezt kell csinálni. Nem panaszkodtunk. Én azt mondom, hogy csak egy napra kelljen visszajönni a mai fiatalnak, hogy milyen nehéz volt abban az időszakban. Nem kívánom vissza, meg nem kívánom, hogy átéljék, csak amikor elégedetlenkednek, akkor csak egy napig éreznék át azt a helyzetet, amit mi gyerekként átéltünk. Úgy érzem, hogy jobban tudnák értékelni a mai sorsukat, a mai lehetőségeket.

Mekkora földjük volt?

Olyan 80 hold körül.

És az hol volt?

Kocséron, Szentkirályon, a többi pedig itt Kőrös határában.

Ezekből a földekből vettek el?

Jött a tsz-esítés, jöttek az agitátorok, hogy ajánljuk fel a földet. Gondolhatod, amit az embernek az őseik összerakosgattak, arra egyszer csak azt mondd, hogy nem kell. A földeket elvették, viszont adtak csereingatlant, valahol rossz földet. Az 1960-as években volt teljes tsz-esítés és például a húgom, aki a gimnázium éltanulója volt, kitűnő tanuló volt, behívta az igazgató és megmondta neki, hogy addig nem küldi tovább a lapját, amíg az édesapja fel nem ajánlja a földet. Mondta a húgom, hogy nem az enyém a föld, én nem szólhatok bele, hogy mit csinálnak a szüleim, én nem mondom neki, hogy ajánlják fel. Nem küldte tovább a lapját. Engem pedig a gimnáziumba nem vettek fel a kitűnő bizonyítvánnyal, de végül bekerültem.

A II. Rákóczi Ferenc Általános Iskolába járt?

Igen. A húgomra visszatérve, édesanyja ezután bement a tanácsházára, hogy valami állást tudnának e egy érettségizett lánynak adni. Abban az időben egy érettségi még számított valamit. Megnézték, hogy a neve mellett ott van egy K betű, és azt mondták, hogy kimehet a konzervgyárba babot pucolni. Ez volt felajánlva. Az én lapomat továbbküldték. Szegedre jelentkeztem a főiskolára. A felvételin mindent kérdeztek, csak matematikát meg fizikát nem. Csak az érdekelte őket, hogy miért járok templomba, miért nem vagyok KISZ tag, és meg is lett a válasz, hogy helyhiány miatt nem vettek fel. Akkor elmentem ápolónak. Én nagyon szerettem volna sebész lenni. Jelentkeztem ápolónőnek, elmentem Kecskemétre felvételizni. Akkoriban általános iskolával lehetett ápolónőnek jelentkezni, én pedig érettségivel mentem oda, még hozzá nem is akármilyen érettségivel. Mindenkinék megmondták, hogy felvették-e vagy nem, nekem azt mondták, hogy majd értesítenek. Eljöttem, hogy nem vettek fel. Eltelt a nyár és egyszer csak az újságban olvastam, hogy pótfelvételi van Szegeden az egyetemen. Megpróbáltam a jelentkezést.

Milyen szakra jelentkezett?

Matematika és fizika. Lementem édesanyjával Szegedre. Kiderült, hogy kémiából is kell felvételizni. Én semmit nem tudtam kémiából. Egy nagy teremben voltunk bent hárman és először a kémiához kerültem. El kellett mondanom a szappan gyártását. Nem tudtam elmondani képlettel, de azt el tudtam mondani, hogy a nagymamám hogy csinálta a szappant házilag. Utána beszélnem kellett még az ammóniáról, de arról is csak annyit tudtam mondani, hogy az istállóban mindig ammónia szag volt. A matematika meg a fizika

az ment, úgyhogy felvettek a szegedi egyetemre. A főiskolára nem vettek fel, mert ott az volt a fontos, hogy KISZ tag vagyok-e, templomba járó vagyok-e és hogy van-e K betű a nevem mellett. Másfél évig jártam az egyetemre és akkor át tudtam menni a főiskolára, mert minél hamarabb végezni akartam. Ugyanúgy matek és fizika szakra jártam, csak különbözetiket kellett raknom, mert a főiskolán már tanítottak ilyet, hogy pedagógia, logika meg lélektan és ezeket az egyetemen még nem tanultuk. Utána, nekem semmi problémám nem volt ott az egyetemen. Közben megjött az is, hogy Kecskemétre is felvettek ápolónőnek, de végül nem ezt választottam.

A gimnáziumban a tanárok mennyire bántották?

Tudtam, hogy voltak, akik párttagok voltak, de engem nem piszkáltak. Jó tanuló voltam és amit csak kértek, én megcsináltam, a kedvükben jártam, ők nem bántottak. Se a gimnáziumban, se az egyetemen. Lehet, hogy nem kedveltek, de nem éreztem azt, hogy kitoltak volna velem.

A férje kőrösi volt?

Az én férjem kőrösi volt. B. Tóth János volt, aki 70 hónapig volt börtönben az 1950-es években. 1956-ban szabadult és rendszer elleni összeesküvés vádjával vitték el 19 évesen. 3 évig nem tudta az édesanyja, hogy hol van. Amikor kiszabadult az édesanyja könyörgött neki, hogy menjen el az országból, de nem ment el. Állandó megfigyelés alatt volt, akkor is, amikor már a felesége voltam. Az ablakunk előtt mindig ott sétált a rendőr. Tudtuk az utcában, hogy ki a besúgó, viszont a családban besúgó nem volt.

Amikor 1953-ban Sztálin meghalt, mennyire változtak a dolgok?

Azt mondják mindig a vízválasztónak. Minket akkor már nem engedtek ide vissza. A katonatiszt elment innen és a bútorokat visszakaptuk, de a házat nem, csak 1964-ben. Fizetni kellett azért, hogy visszakaphassuk a házat. Amikor nem költöztünk még vissza, jött egy felszólítás is, hogy a kémény ablak el van törve, vagy valami baja van. Jött a kéményseprő, édesanya elment vele megnézni a házat, hogy mekkora a kár, de a lakó nem engedte be, hogy semmi köze hozzá, sőt édesanyját feljelentette a lakó, hogy őt megverte. Behívták a rendőrségre, édesanya vitte a papirost a kárbejelentésről és ugye akkor volt, hogy levették a mellét. Kigombolta az ingjét és megmutatta, hogy ő, aki még fel se bírja emelni a kezét, megvert volna egy felnőtt férfit? Nem lett belőle semmi, de tudod az, hogy be kellett járni a rendőrségre, meg hogy mi lesz majd belőle, ez szörnyű volt. Ez a

tehetetlenség, rettegés, idegeskedés, ez borzalmas volt. Édesanyának a barátnőjét elvitték, Kalocsán a női börtönben volt. Azt is láttam, hogy amikor hazaküldte a fehéreneműit, a fehéreneműkre vérrel írtak üzeneteket. Így üzenhettek csak haza. Amikor a férjem börtönben volt, neki volt egy pár levele, de azt is cenzúrázták és nem lehetett beletenni borítékba sem, hanem csak ilyen levelezőn küldhette, ami hasonló, mint a képeslap, csak nincs képe.

Ön vallásos-e és a hite segítette-e átvészelni ezt az időszakot?

Igen, vallásos vagyok és sokat segített. Nem tudtunk senkihez se menni, hogy segítsen, csak Istenhez fordulhattunk. Ez tartott össze minket. Szép karácsonyaink voltak, de nem volt se pénz, se lehetőség arra, hogy karácsonyfát vegyünk. Az erdő alatt volt a szőlőnk és onnan hoztak be gallyakat. Édesapa a seprűnyelet kifúrta és azokba a lyukakba szépen beállítgatta a gallyakat és az volt a karácsonyfánk. A főiskolára is azért nem vettek fel, mert tudták, hogy templomba járok. Olyan is volt, hogy egyszer édesanyával egy esti istentiszteleten voltunk, jöttünk hazafelé és az egyik tanárnőm jött velünk szembe. Ott volt az énekeskönyv a kezemben és eldugtam a kabátzsebembe, hogy ne vegye észre, de meglátta. Másnap odahívott magához és azt mondta nekem, hogy előle nem kell eldugni az énekeskönyvet, nem lesz ebből probléma. Amikor a Rákóczi iskolában tanítottam, az egyik kolleganőm feljelentett, hogy templomba járok. Behívatott az igazgató és mondtam neki, hogy másodikban, általános iskolában ön volt az, aki megfogta a kezemet és kísért át a templomba, most meg azt mondja nekem, hogy ne járjak templomba. Nem tudott szólni egy szót se. És ez már nem az 1950-es években volt. Amikor megesküdtem, előtte jelentkeztem Katonatelepre állásra, de visszautasítottak, mert a kecskeméti párttitkár fiának volt fenntartva a hely. Nem volt állásom. Akkoriban nem volt olyan, hogy munkanélküli. Majd később Albertirsára helyeztek, de ott szállást biztosítani nem tudtak volna, ezért Ceglédre mentem tanítani. Ott kezdtem a tanítást. Vonattal jártam át és körülbelül fél6-kor értem haza este.

Gyermekeinek az életére kihatott ez az időszak?

Nem, egyáltalán nem. Sem az életükre, sem a tanulásukra.

Kárpótlást kaptak?

Nem kértem. Földet, valamennyit kaptunk vissza, de nem azokat, amik voltak. Azon kívül semmit. De ezeket nem lehet kárpótolni.

Köszönöm az interjút.

5. Összegzés

Örülök, hogy lehetőségem adódott arra, hogy megírhatom ezt a pályázatot. Nagyon sokat tanultam mind a kutatási munkák, mind az interjú által. Szerencsésnek érzem magam, hogy személyesen is beszélhettem egy olyan emberrel, akit meggyötört a kor és mégis túlélte, erős maradt a sok megrázkódtatás után is.

Pár évvel ezelőtt ezekről a dolgokról még beszélni se beszélhetett senki. Most pedig megőrizve a történelmet és az emlékeket, szeretném, ha minél többen megismernék ezt a kort és azokat a megaláztatásokat, kifosztásokat és lelki gyötrelmeket, amiket az emberek átéltek, és amiket nekünk nem kell megtapasztalnunk. Legfontosabbnak pedig azt érzem, hogy végre az igazságot is tudhatjuk, és nem csak azokat a hazugságokat, amikről beszélhettek őseink.

Végül, szeretném megköszönni Kelemen Zoltánné, nyugdíjas tanárnőnek, hogy kedvességével és szívélyes fogadtatásával időt szakított ránk, és elmesélte történetét. Szeretném még megköszönni Bartusné Tóth Nóra tanárnőnek a sok segítséget és a felkészítést.

6. Bibliográfia

Dr. Horváth Csaba: „Új magyar történelem”, Magyarország 1944-től napjainkig, Pécs, 1995., 74-76. old.

Heti Hírek .- 2013.07.02. .- XVII. évf. 26. szám .- p. 21

Heti Hírek .- 2013.07.09. .- XVII. évf. 27. szám .- p. 8.

Kék Nefelejcs Nagykőrös .- 2013.06.21. .- XXIII. évf. 25. szám .- p. 6.

Kék Nefelejcs Nagykőrös .- 2013.07.05. .- XXIII. évf. 27. szám .- p. 8, 11.

Kulák volt az apám, Kabay Ernő és Petényi Katalin filmje, 2014, Cinemastar Kft.

Rubicon, Történelmi Magazin, XXVI. Évfolyam 281. szám, 2015/4, 43-47. old., Kiadó: Rubicon-Ház Kft., Budapest 2015.

1.kép:

https://www.google.hu/search?hl=hu&site=imghp&tbm=isch&source=hp&biw=1366&bih=667&q=kul%C3%A1k&oq=kul%C3%A1k&gs_l=img.3..0l5j0i30j0i24l4.1486.2404.0.2772.5.5.0.0.0.212.589.0j3j1.4.0....0...1ac.1.64.img..1.4.587.7jgrjQ0Bp9c#imgrc=Ti7tKZe0B1cy5M%3A; 2016.02.03

2.kép:

https://www.google.hu/search?hl=hu&site=imghp&tbm=isch&source=hp&biw=1366&bih=667&q=kul%C3%A1k&oq=kul%C3%A1k&gs_l=img.3..0l5j0i30j0i24l4.1486.2404.0.2772.5.5.0.0.0.212.589.0j3j1.4.0....0...1ac.1.64.img..1.4.587.7jgrjQ0Bp9c#imgrc=KR7B-Vtmm4wpDM%3A; 2016.02.03

3.kép:

https://www.google.hu/search?hl=hu&site=imghp&tbm=isch&source=hp&biw=1366&bih=667&q=kul%C3%A1k&oq=kul%C3%A1k&gs_l=img.3..0l5j0i30j0i24l4.1486.2404.0.2772.5.5.0.0.0.212.589.0j3j1.4.0....0...1ac.1.64.img..1.4.587.7jgrjQ0Bp9c#imgrc=dKPb_hyt9HRGhM%3A; 02.03

4.kép:

https://www.google.hu/search?hl=hu&site=imghp&tbm=isch&source=hp&biw=1366&bih=667&q=kul%C3%A1k&oq=kul%C3%A1k&gs_l=img.3..0l5j0i30j0i24l4.1486.2404.0.2772.5.5.0.0.0.212.589.0j3j1.4.0....0...1ac.1.64.img..1.4.587.7jgrjQ0Bp9c#imgrc=iTmDd9-PKef9JM%3A; 2016.02.03

5.kép:

https://www.google.hu/search?q=kelemen+zolt%C3%A1nn%C3%A9&espv=2&biw=1366&bih=667&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwj2odvm6KTLAhWnd5oKHeSKAaUQ_AUIBigB#imgrc=mWvqLqrkJ13__M%3A; 2016.02.03

7. Melléklet

1.kép: „Pókok a kulákok, melyek... a parasztok és éhező munkások vérén híztak kövérré” - ezzel a veretes Lenin-idézettel indul harcba a Honvédelmi Minisztérium '53-as propaganda-diafilmje a parasztság vagyonosabb rétegei ellen.

2.kép: Kulákok kizsákmányolása

3.kép: Kulákok ábrázolása, kigúnyolása

4.kép

Kelemen Zoltánné, akivel az interjút készítettem

5.kép: Szabó György szobrászművész ihletett munkáján, melynek avató ünnepségére 2013. június 28-án Nagykőrösön került sor a Hősök terén.

A szoboravató ünnepségen

